

ΔΙΚΤΥΟ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Κείμενο 1 : Εις Σάμον - Ανδρέας Κάλβος

Ωδή Τετάρτη (συλλογή *Λυρικά*)

α΄

Όσοι το χάλκεον χέρι
βαρύ του φόβου αισθάνονται,
ζυγόν δουλείας, ας έχωσι·
θέλει αρετήν και τόλμην
η ελευθερία.

β΄

Αυτή (και ο μύθος κρύπτει
νουν αληθείας) επτέρωσε
τον Ίκαρον· και αν έπεσεν
ο πτερωθείς κι επνίγη
θαλασσωμένος·

γ΄

Αφ΄ υψηλά όμως έπεσε,
και απέθανεν ελεύθερος.
—Αν γένεις σφάγιον άτιμον
ενός τυράννου, νόμιζε
φρικτόν τον τάφον.

δ΄

Μούσα το Ικάριον πέλαγος
έχεις γνωστόν. Νά η Πάτμος,
νά αι Κορασσίαι, κι η Κάλυμναπου
τρέφει τας μελίσσας
με αθέριστα άνθη.

ε΄

Νά της αλόης η νήσος,
και η Κως ευτυχεστάτη,
ήτις του κόσμου εχάρισε
τον Απελλήν και αθάνατον
τον Ιπποκράτην.

ς΄

Ιδού και ο μέγας τρόμος
της Ασίας γης, η Σάμος·
πλέξε δι΄ αυτήν τον στέφανον
υμνητικόν και αιώνιον
λυρική κόρη.

ζ΄

Αυτού, ενθυμάσαι, εγέμιζες
του τέιου Ανακρέοντος
χαρμόσουνον κρατήρα,
κι έστρωνες διά τον γέροντα
δροσόεντα ρόδα.

η΄

Αυτού, του Ομήρου εδίδασκες
τα δάκτυλα να τρέχουσι
με την ωδήν συμφώνως,
όταν τα έργα ιστόρει
θεών και ηρώων.

θ΄

Αυτού, τα χρυσά έπη
εμψύχωνες εκείνου,
δι΄ ού τα νέφη εσχίσθησαν
και των άστρων εφάνηκεν
η αρμονία.

ι΄

Ω κατοικία Ζεφύρων,
όταν αλλού του ηλίου
καίουν τα βουνά οι ακτίνες,
ή τον χειμώνα η νύκτα
κόπτει τας βρύσεις·

ια΄

Εσύ ανθηρόν το στήθος σου,
φαιδρόν τον ουρανόν
έχεις, και από τα δένδρα σου
πολλή πάντοτε κρέμετα
καρποφορία.

ιβ΄

Καθώς προτού νυκτώσει,
μέσα εις τον κυανόχροον
αιθέρα, μόνος φαίνεται
λάμπων γλυκύς ο αστέρας
της Αφροδίτης.

ιγ΄

Καθώς μυρτιά υπερήφανος
απ΄ άνθη φορτωμένη
και από δροσιάν αστράπτει,
όταν η αυγή χρυσόζωνος
την χαιρετάει·

ιδ΄

Ούτω το κύμα Ικάριον
κτυπούσα η βάρκα, βλέπει
σε εις τα νησία ανάμεσα
λαμπράν και υψηλοτάτην,
και αγαλλιάζει.

ιε΄

Τί εγίνηκαν οι ημέραι,
ότε εις τας κορυφάς
του Κερκετέως δενδρόεντος
εχόρευον οι τέχναι
στεφανωμένοι.

ις΄

Έρχονται, ω μακαρία
νήσος, έρχονται πάλιν
‘το προμηνύουσι τ’ άντρα σου
φλογώδη, εξ ών μυρίαι
μάχαιραι εκβαίνουν.

ιζ΄

Ως οι σφήκες μαζώνονται
επί τα ολίγα λείψανα
σπαραγμένης ελάφου,
ή ταύρου οπού εκατάντησε
δείπνον λεαίνης,

ιη΄

Αλλ’ αν βροντήσει εξαίφνης,
πετάουν ευθύς και αφήνουνσι
την ποθητήν τροφήν,
υπό τα δένδρα φεύγουσαι
και υπό τους βράχους·

ιθ΄

Ούτως, εις τα παράλια
ασιατικά, τα πλήθη
αγαρηνά αναρίθμητα
βλέπω να επισωρεύονται,
όμως ματαίως.

κ΄

Σάλπιγγα μεγαλόφθογγος
«οι Σάμιοι», κράζει, «οι Σάμιοι»,
και ιδού τα πόδια τρέμουσι
μυρίων ανδρών και αλόγων
θορυβουμένων.

κα΄

«Οι Σάμιοι»· —και εσκορπίσθησαν
των απίστων αι φάλαγγες.
—Α, τί, ω δειλοί, δεν μένετε
να ιδείτε, αν το σπαθί μας
κοπτερόν είναι;

κβ΄

Έρχονται, πάλιν έρχονται
χαράς ημέραι, ω Σάμος·
το προμηνύουν οι θρίαμβοι
πολλοί και θαυμαστοί,
που σε δοξάζουν.

κγ΄

Νήσος λαμπρά ευδαιμόνει·
ότε η δουλεία σε αμαύρωνε,
σ’ είδον· άμποτε νά ’λθω
να φιλήσω το ελεύθερον
ιερόν σου χώμα.

κδ΄

Εάν φιλοτιμούμεθα
να την ξαναποκτήσομεν
μ' ἰδρωτα και με αίμα,
καλόν είναι το καύχημα
της αρχαίας δόξης.

Κείμενο 2 : Ύμνος εις την Ελευθερίαν

Διονύσιος Σολωμός

Liberta vo cantando, ch'è si cara
Come sa chi per lei vita rifiuta.

DANTE

1.

Σε γνωρίζω από την κόψη
του σπαθιού την τρομέρη,
σε γνωρίζω από την όψη
που με βία μετράει τη γη.

2.

Απ' τα κόκαλα βγαλμένη
των Ελλήνων τα ιερά,
και σαν πρώτα ανδρειωμένη,
χαίρε, ω χαίρε, Ελευθεριά!

«τὸ εὐδαιμον τὸ ἐλεύθερον, τὸ δ' ἐλεύθερον τὸ εὐψυχον»

«ἀνδρῶν γὰρ ἐπιφανῶν πᾶσα γῆ τάφος»

[2.43.1] Στάθηκαν αντάξιοι της πολιτείας που τους ανάθρεψε. Όσοι ζούμε, πρέπει να ευχόμαστε να έχουμε καλύτερη μοίρα, χωρίς όμως να έχουμε γι' αυτό φρόνημα λιγότερο τολμηρό, όταν αντιμετωπίζουμε τον εχθρό. Δεν πρέπει να περιοριζόμαστε σε λόγια μόνο, για την κοινή ωφέλεια, για την οποία, χωρίς να σας πει κανείς τίποτε που δεν το ξέρετε, θα μπορούσε να μιλήσει πολύ, εξαίροντας πόσο μεγάλο καλό είναι το ν' αντιστέκεσαι στον εχθρό. Πρέπει να βλέπετε το μεγαλείο της πολιτείας στις καθημερινές της εκδηλώσεις και να συλλογίζεστε πως της το έδωσαν άνδρες γενναίοι που είχαν το αίσθημα του καθήκοντος και μεγάλη φιλοτιμία σε κάθε έργο που αναλάμβαναν. Αν, καμιά φορά, ατυχούσαν σε κάποιο εγχείρημα, δεν στερούσαν όμως την πατρίδα απ' την ανδρεία τους, γιατί θεωρούσαν πως η ωραιότερη κοινή προσφορά ήταν να θυσιαστούν γι' αυτήν. [2.43.2] Όλοι μαζί τής πρόσφεραν τη ζωή τους κι ο καθένας τους λάμβανε αθάνατο έπαινο και δοξασμένο τάφο, όχι τόσο αυτόν όπου κείτονται, όσο την μνήμη εκείνων που θα θέλουν να τους δοξάσουν, [2.43.3] γιατί τάφος των μεγάλων είναι η πάσα γη και δεν φανερώνεται από την επιγραφή μιας στήλης στην πατρική τους χώρα. Και στα πιο μακρινά μέρη, η μνήμη τους, άγραφη, μένει ζωηρότερη μέσα στις ψυχές,

περισσότερο για την ανδρεία τους παρά για το έργο που έκαναν. [2.43.4] Έχοντας αυτούς για παράδειγμα και ξέροντας πως ευτυχία θα πει ελευθερία και ελευθερία σημαίνει ανδρεία, δεν πρέπει να δειλιάζετε μπροστά στους κινδύνους του πολέμου. [2.43.5] Δεν είναι αλήθεια πως όσοι δυστυχούν και δεν έχουν ελπίδα μιας καλύτερης μοίρας θυσιάζουν πιο εύκολα τη ζωή τους. Την θυσιάζουν εκείνοι που, αν θελήσουν να την σώσουν αποφεύγοντας το μοιραίο, κινδυνεύουν να πάθουν τον μεγαλύτερο εξευτελισμό αν νικηθούν. [2.43.6] Για τους ανδρείους ο εξευτελισμός της δειλίας είναι χειρότερος απ' τον γενναίο κι αναπάντεχο θάνατο.

Κείμενο 4 : Ελεύθεροι Πολιορκημένοι – Διονύσιος Σολωμός

ΑΠΟ ΤΟ Β' ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ

I

Άκρα του τάφου σιωπή στον κάμπο βασιλεύει·

λαλεί πουλί, παίρνει σπυρί, κι η μάνα το ζηλεύει.

Τα μάτια η πείνα εμαύρισε· στα μάτια η μάνα μνέει·

στέκει ο Σουλιώτης ο καλός παράμερα καί κλαίει:

«Έρμο τουφέκι σκοτεινό, τι σ' έχω γω στο χέρι;

οπού συ μού 'γινες βαρύ κι ο Αγαρηνός το ξέρει».

II

Ο Απρίλης με τον Έρωτα χορεύουν καί γελούνε,

κι όσ' άνθια βγαίνουν και καρποί τόσ' άρματα σε κλειούνε.

.....

Λευκό βουνάκι πρόβατα κινούμενο βελάζει,
και μες στη θάλασσα βαθιά ξαναπετιέται πάλι,
π' ολονυχτίς εσύσμιξε με τ' ουρανού τα κάλλη.

Και μες στις λίμνης τα νερά, όπ' έφθασε μ' ασπούδα,
έπαιξε με τον ίσκιο της γαλάζια πεταλούδα,

που ευώδιασε τον ύπνο της μεσα στον άγριο κρίνο·
το σκουληκάκι βρίσκεται σ' ώρα γλυκειά κι εκείνο.

Μάγεμα η φύσις κι όνειρο στην ομορφιά και χάρη·
η μαύρη πέτρα ολόχρυση καί το ξερό χορτάρι.

Με χίλιες βρύσες χύνεται, με χίλιες γλώσσες κρένει:
«Όποιος πεθάνει σήμερα χίλιες φορές πεθαίνει».

Κείμενο 5 : Τι σημαίνει η λέξη ελευθερία;

Τι σημαίνει η λέξη ελευθερία; Εδώ και πολύ καιρό της έχει αποδοθεί η αξία μιας επιθυμητής κατάστασης και αυτό συνέβαλε στον πολλαπλασιασμό των νοημάτων της. Από τον καιρό του Διαφωτισμού ο Μοντεσκιέ παραπονιόταν: «Δεν υπάρχει λέξη που να προσέλαβε μεγαλύτερο αριθμό διαφορετικών νοημάτων από την ελευθερία». Ανέφερε μάλιστα ως παράδειγμα ορισμένους Ρώσους που αποκαλούσαν ελευθερία το δικαίωμα να έχουν μακριά γένια. Και σε καιρούς πιο πρόσφατους, έχουμε δει τα πιο καταπιεστικά καθεστώτα να επικαλούνται διαρκώς την ελευθερία, σε σημείο ώστε ο Άγγλος συγγραφέας Τζ. Όργουελ στο βιβλίο του 1984 επινόησε το σύνθημα: «Η ελευθερία είναι σκλαβιά».

Οι σημασίες που αποδόθηκαν σε αυτή τη λέξη είναι πολλαπλές. Αλλά τα θεμιτά της νοήματα δεν είναι άπειρα και θα προσδιορίζονταν, αν εξετάζαμε κάθε φορά την ελευθερία σε σχέση με τα αντίθετά της.

Σε πρώτο επίπεδο, η ελευθερία αντιτίθεται στην αναγκαιότητα, στον ντετερμινισμό. Ο φυσικός κόσμος καθορίζεται από νόμους. Η Γη γυρίζει γύρω από τον Ήλιο ενώ στην επιφάνειά της τα αντικείμενα υπόκεινται στο νόμο της βαρύτητας. Οι ίδιοι οι άνθρωποι υπόκεινται σε πολυάριθμες εξαρτήσεις. Φορείς της γενετικής κληρονομιάς

της οικογένειας, κληρονομούν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Γεννιούνται στο εσωτερικό μιας γλώσσας και μιας κουλτούρας που τους μεταβιβάζουν έναν συγκεκριμένο τρόπο αντίληψης του κόσμου. Ανήκουν σε μια τάξη και σε ένα περιβάλλον που τους επιβάλλει κοινές αντιδράσεις. Ζουν σε ένα τόπο και σε μια ιστορική περίοδο που τους εξομοιώνουν με τους συμπατριώτες τους και με τους συγχρόνους τους. Ωστόσο, καμία από αυτές τις εξαρτήσεις δεν είναι ανυπέρβλητη: το άτομο μπορεί να ξεφύγει από τη χώρα του, από τη γλώσσα του, από το περιβάλλον του, από τα τραύματα της παιδικής του ηλικίας, μπορεί να αλλάξει τη φυσική του όψη ή ακόμη και το φύλο του. Το ανθρώπινο είδος διαθέτει αυτήν την ικανότητα σε μεγαλύτερο βαθμό από τα άλλα είδη, επειδή ακριβώς διαθέτει μια συνείδηση που του επιτρέπει να λέει: «εγώ». Οι άνθρωποι υπακούουν στην αναγκαιότητα, αλλά μπορούν να κάνουν και χρήση της βούλησης και να ασκήσουν έτσι την ελευθερία τους. Μπορούν πάντοτε, έλεγε ο Ρουσώ: «να υποκύψουν ή να αντισταθούν». Γι' αυτόν τον λόγο είναι το μοναδικό είδος που γνωρίζει την ηθική κρίση. Σε κάθε κατάσταση, ο άνθρωπος μπορεί μέχρι ένα ορισμένο σημείο να επιλέξει την κατεύθυνση της δράσης του και επομένως να δράσει καλά ή κακά.

Σε δεύτερο επίπεδο, η ελευθερία αντιτίθεται στη σκλαβιά, στην τυραννία, στον εξαναγκασμό. Η ζωή στην κοινωνία προϋποθέτει κοινούς κανόνες, αλλά αυτοί οι κανόνες μεταβάλλονται ανάλογα με το καθεστώς στο οποίο ζούμε.

Σε ένα θεοκρατικό καθεστώς τα άτομα δεν έχουν το δικαίωμα να επιλέγουν ελεύθερα τη θρησκεία τους. Σε μια δικτατορία θα τιμωρηθούν, αν αντιταχθούν στις αποφάσεις της κυβέρνησης. Σε ολοκληρωτικό καθεστώς τα άτομα πρέπει να υποτάσσουν στην εξουσία όχι μόνο την επιλογή του τόπου κατοικίας ή του επαγγέλματός τους –για να μην αναφερθούμε στις πολιτικές επιλογές–, αλλά ακόμη και τις φιλίες και τους έρωτές τους. Οι φιλελεύθερες δημοκρατίες, όμως, εκκινούν από την αρχή ότι κάθε άτομο διαθέτει μια ιδιωτική σφαίρα, στην οποία καμιά εξουσία –ακόμα κι αν είναι εντελώς νόμιμη– δεν μπορεί να διεκδικεί δικαιώματα. Η ατομικότητα του κάθε πολίτη είναι πολύτιμη. Και ως τέτοια πρέπει να προστατεύεται.

Τέλος, η τρίτη μορφή ελευθερίας δεν είναι ούτε κοσμική (αντιτιθέμενη στην αναγκαιότητα) ούτε πολιτική (αντιτιθέμενη στην τυραννία), αλλά είναι εσωτερική και πνευματική. Έγκειται στην αποφυγή του κομφορμισμού, της αλλοτρίωσης, της ματαιοδοξίας. Πιστεύουμε ότι είμαστε ελεύθεροι, αλλά στην πραγματικότητα υπακούμε στους νόμους που μας επιβάλλονται από το πνεύμα των άλλων. Θέλουμε να γίνουμε αποδεκτοί από την κοινή γνώμη ή ακόμα και να αποθεωθούμε. Ένα αλλοτριωμένο εγώ συγχέεται με την εικόνα που του έχουν επιβάλει οι άλλοι, αυτοί που το περιβάλλουν. Ένα αυθεντικό εγώ, όμως, έχει το θάρρος των γνώμών του και δεν ενδιαφέρεται υπερβολικά για το «τι θα πει ο κόσμος». Από την καθολική

αποδοχή προτιμά την πίστη στα ιδανικά του και επομένως στον εαυτό του.

Η ικανότητα να ασκούμε την ελευθερία ταυτίζεται με τον ίδιο τον ορισμό της ανθρώπινης ύπαρξης. Αλλά αυτή δεν είναι η μοναδική αξία που αγαπάμε και γι' αυτό η απεριόριστη ελευθερία δεν είναι επιθυμητή. Πρώτα, επειδή ζούμε μαζί με άλλους ανθρώπους και οι επιθυμίες μας δεν εναρμονίζονται υποχρεωτικά με τις δικές τους. Η ζωή στην κοινωνία επιτυγχάνεται, επειδή υπάγεται στη δικαιοσύνη μάλλον παρά στην ελεύθερη βούληση των ατόμων. Αν τίποτε δεν παρεμβαίνει για να θέτει όρια στην ελευθερία, τότε θα μετράει μόνο η δύναμη. Η ελευθερία του ισχυρότερου συνεπάγεται την υποταγή του ασθενέστερου...

Απόσπασμα του λήμματος «Ελευθερία», του Τσβετάν Τοντόροφ για το βιβλίο «Dizionario della liberta», έκδοση του περιφερειακού συμβουλίου της Τοσκάνης.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

A1. Να παρουσιάσετε συνοπτικά τις απόψεις του συγγραφέα του κειμένου 5 για τη σημασία που αποδόθηκε στην έννοια της ελευθερίας σε δεύτερο και σε τρίτο επίπεδο.

B1. α. Τι εννοεί με τη φράση “Ένα αυθεντικό εγώ, όμως, έχει το θάρρος των γνώμών του και δεν ενδιαφέρεται υπερβολικά για το «τι θα πει ο κόσμος»” ο συγγραφέας στο κείμενο 5; Να αποδώσετε το νόημα που δίνετε σε 40-50 λέξεις.

B1. β. Πόσο βέβαιος δείχνει ο συγγραφέας του κειμένου 5 για αυτά που παρουσιάζει; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας κάνοντας αναφορά στους τρόπους και τα μέσα πειθούς που αξιοποιεί και στις γλωσσικές επιλογές. Να παρουσιάσετε από ένα παράδειγμα μέσα από το κείμενο για κάθε ένα από τα παραπάνω.

B1. γ. Να επιλέξετε ποιος από τους επόμενους είναι ο κυρίαρχος τρόπος με τον οποίον οργανώνεται η σκέψη του συγγραφέα στο κείμενο 5

α. Αιτιολογική ανάλυση με καταγραφή επιχειρημάτων

β. Ορισμό και διαίρεση

γ. Περιγραφή και οδηγίες

Να αιτιολογήσετε πώς συμβάλλει ο τρόπος στην αποτελεσματικότητα ή όχι έκφρασης των απόψεων του.

Γ1. Αξιοποιώντας τους κειμενικούς δείκτες του ποιήματος (π.χ. εικόνες, αντιθέσεις κ.λ.π.) να σχολιάσετε το θέμα\ερώτημα που πιστεύετε ότι τίθεται στο κείμενο 4, κατά την κρίση σας. (150-200 λέξεις)

Δ1. Ποια είναι τα ιδανικά για τα οποία αγωνίζεται ο σύγχρονος άνθρωπος, κατά τη γνώμη σας; Ποια η έννοια της ελευθερίας για εσάς προσωπικά; Να αναπτύξετε τις απόψεις σας σε άρθρο που θα δημοσιευθεί στην ιστοσελίδα του σχολείου σας. (350-400 λέξεις)